

LÄRARHANDLEDNING

DEN SOM LEVER FÅR SE

Anette Bengtsson & Malin Ronstad

Om författarna

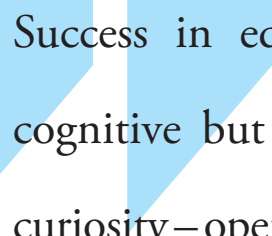
Anette och Malin är utbildade lärare med många års erfarenheter av yrket, från förskoleklass till vuxenutbildning. Malin har skrivit en masteruppsats om relationell kompetens och Anette har läst specialpedagogik. De bor i utkanten av Varberg nära havet, Malin i söder och Anette i norr. Båda har barn med NPF i sin närhet vilket har utvecklat deras syn på vad det är att vara människa och undervisning. Boken kom till efter flera års vänskap med ständiga diskussioner kring detta viktiga ämne. Deras tanke med boken var att spegla ett framtida samhälle där människan i jakten på att känna sig värdefull och lyckad glömt bort medmänsklighet, empati och tilltro. Efter att boken väl blivit klar funderade de ifall vi kanske redan lever i en sådan tid. Anledningen till att det blev just en ungdomsbok och att handlingen utspelas i skolmiljö bygger på deras erfarenheter som lärare. Skolan har en central roll i samhället med ett stort ansvar att fostra och utbilda framtidens samhällsmedborgare. Själva brottas de med tankar och frågor om hur man ska leva hållbart och hantera livets alla utmaningar. Idag är vuxna som barn väl upplysta om allt som händer i samhället och vår omvärld och vi ställs ofta inför olika dilemman vilket medför olika känslor som oro och skuld. Skam och skuld kring miljön, skuld för att inte prestera tillräckligt på arbetet eller i skolan, skuld för att inte duga och räcka till för familj och vänner. Tillsammans måste barn och vuxna diskutera tankar och känslor för att erkänna människans komplexitet och samhällets utmaningar och hjälpa varandra med strategier att hantera verkligheten. Författarna kommer gärna ut till skolor för att prata mer om OECD:s nya rapport och lärares arbete med relationer.

Anette Bengtsson – anbe304@gmail.com

Malin Ronstad – malin.ronstadh@gmail.com

Innehåll

Vad säger Läroplanen kap 2.1: Normer och värden	5
Om boken	6
Självkänsla och självförtroende	7
Känslor	8
Ordspråk	10
Träna skrivandet	11
Frågor till varje kapitel	12
Människan och samhället	22
Diskussionsuppgift	23
Källor i texten och litteraturtips för kollegialt lärande	23

Success in education today builds not just cognitive but character fortitude. It is about curiosity – opening minds; it is about compassion – opening hearts; and it is about courage – mobilising our cognitive, social and emotional resources to take action. These qualities, or social and emotional skills as our report calls them, are also weapons against the greatest threats of our time: ignorance – the closed mind; hate – the closed heart; and fear – the enemy of agency.

(OECD, 2021. Sid 3)

Vad säger Läroplanen

kap 2.1: Normer och värden

Läroplanen har ett tydligt budskap att skolan ska arbeta med normer och värden men hur lärare ska göra för att nå målen är inte lika uttalat som andra kunskaper.

Alla som arbetar i skolan ska:

- *medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen och bidra till att skolan präglas av jämställdhet och solidaritet mellan människor,*
- *i sin verksamhet bidra till att eleverna interagerar med varandra oberoende av könstillhörighet och aktivt motverka diskriminering och kränkande behandling av individer eller grupper,*
- *visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt och i arbetet med normer och värden uppmärksamma både möjligheter och risker som en ökande digitalisering medför.*

Läraren ska:

- *klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet,*
- *synliggöra och med eleverna diskutera hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter samt hur könsmönster kan begränsa egna livsval och livsvillkor,*
- *planera och genomföra undervisningen så att eleverna möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet och öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem,*
- *uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av diskriminering och kränkande behandling och tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen,*
- *samarbeta med hemmen i elevernas fostran och klargöra skolans normer och regler som en grund för arbetet och för samarbete.*

(Lgr11, kap 2.1)

Goda relationer mellan lärare och elev, ett gott klassrumsklimat och socialt och emotionellt lärande förstås som avgörande dimensioner för elevens lärande, välbefinnande och framgång i livet. Om stämningen är negativ och trycker ner eleverna hämmas de både kognitivt och känslomässigt. I dag har skolan ett stort fokus på prestationer där det mänskliga värdet knyts allt mer till resultat i mätningar och granskningar. Jonas Aspelin, professor i pedagogik, skriver i sin bok *Inga prestationer utan relationer* (2015) att undervisningens goda budskap till barn och unga, att de är värdefulla enbart genom att vara människor, ofta glöms bort i den kunskapseffektiva och prestationsinriktade diskurs som råder. Enligt Aspelin är lärares relationskompetens utvecklingsbar och kan ske genom kollegialt lärande. Genom att studera och diskutera hur lärare gör för att skapa goda relationer och ett gott klassrumsklimat, samt vilka misstag lärare gör, kan man själv utveckla följande viktiga förmågor:

- att kommunicera för att förstå eleven och för att eleven ska förstå, (även icke-verbalt med mimik, gestik och kroppsposition)
- att hantera närhet och distans, att inte upptas för mycket av sig själv och innehållet men inte heller upptas helt av eleven
- att läsa av, bemöta och hantera känslor som uppstår och ansvara för hur relationen utvecklas

Om boken

Charlie flyttar till centrum där allt är annorlunda. På landet lever man nära natur och djur och samarbete mellan grannar är en viktig livsstil. Höjdarna som bestämmer i centrum har infört många regler för att skapa ordning. Prestationer i arbete och skola ger poäng i en app och de som lever enligt reglerna premieras ytterligare. Poängen krävs för att få tillgång till det mesta, även skola och sjukvård. De som inte lever efter Höjdarnas regler hamnar utanför. I den nya skolan bedöms eleverna för allt de gör och för vem de är. Charlie känner sig kontrollerad och saknar sin förra skola. Runt henne upptäcker hon människor som verkar stressade och arga.

Charlies ärliga nyfikenhet och omsorg utstrålar något som gör många provocerade, och andra nyfikna och glada.

Centrumskolan har vunnit priser flera år för deras höga resultat på de nationella proven. Eleverna och lärarna sliter hårt i jakten på det perfekta. Men det finns de som ifrågasätter systemet. Charlie kommer i kontakt med både vuxna och jämnåriga som upplever en orimlig press där värme och omtanke förbytt mot kyla och misstro. Charlies ljus och känslighet växer sig allt starkare och hon får hjälp av farmors Ellas vän Bosse för att läka hjärtat som är på väg att brista, precis som han hjälpt Ella en gång i tiden när de träffades i Pakistan. Där utvecklade de en lasertechnik för att bota de människor som vågat gå emot strömmen och levde med ett öppet hjärta och ett öppet sinne. När Charlie får nya vänner i skolan uppenbarar sig flera hemligheter som visar på att Höjdarna har onda avsikter att förvandla människorna till lydiga prestationsmaskiner och förinta det öppna sinnet och det öppna hjärtat, människans vapen mot hat och okunnighet. Ella och hennes anhängare gör allt för att väcka invånarnas slutna hjärtan och avslöja Höjdarnas baktankar, och i kampen kommer Charlie att få en betydande roll.

Självkänsla och självförtroende

OECD är en internationell ekonomisk organisation som mäter och utvärderar ekonomi, politik och andra samhällsindikatorer till fördel för tillväxt, demokrati och marknadsekonomi. I deras senaste rapport 2021, *Beyond Academic Learning*, betonar organisationen att socioemotionellt lärande har särskilt stark effekt på det akademiska lärandet, hälsorelaterade faktorer och subjektivt välbefinnande. Växande globalisering och digitalisering där människor kopplas samman på ett nytt sätt har ökat vår individuella och kollektiva potential samtidigt som världen blir mer komplex och otydlig. För att motverka okunnighet, hat och rädsla behöver all undervisning verka för att ge eleverna hållbara strategier för att hantera denna värld.

Framgång för människans lärande och välbefinnande handlar om ett öppet sinne, ett öppet hjärta och modet att mobilisera kognitiva, sociala och känslomässiga resurser att vidta åtgärder som främjar samarbete och ansvarstagande. (OECD, 2021)

En stark självkänsla innebär att man är nöjd med sig själv och känner att man är värdefull. Känslor och värderingar är ofta omedvetna och kommer upp automatiskt. Det är viktigt att främja ett klassrumsklimat där eleverna känner att de duger. När man känner sig värdefull är det lättare att glädjas åt andras och sin egna framgång och sätta gränser för att inte bli utnyttjad. Självkänslan påverkas av det eleverna gör och tänker varje dag och går att träna upp. Bekräftelse och acceptans från vuxna och från kamrater är viktigt. I ett klassrum med ett tryggt klimat blir det lättare att hantera negativa beteenden utan att förvärra eller provocera konflikten. Elevernas tro på sin egna förmåga att lyckas kan stärkas i ett klassrum där misslyckande inte skuldbeläggs. Elever och lärare, i ömsesidig respekt för varandra, som kan lyssna utan att döma och läsa av signaler i relationen får lättare att kommunicera och känna gemenskap. När eleverna tillåts lyckas med vänskap och att hantera och lösa problem och skoluppgifter växer självförtroendet och positiva känslor smittar av sig precis som negativa.

Känslor

Hur väl vi som människor lyckas styra vårt beteende och positivt samspela med andra är avgörande för vår självkänsla och hur det ska gå för oss i en rad väsentliga områden. Enligt Löwenborg och Palm (2019) förstås känslor som svårbegripliga och besvärliga och har fått ett mindre utrymme i vårt kunskapssamhälle där det logiska tänkandet har högre status.

Vi är kännande maskiner som tänker och det är känslolivet som ger livet en riktning och mening. Vi föds med förmågan att titta i ansikten och spegla andras reaktioner. Yngre barn härmar och studerar sina föräldrar och när de blir äldre är det vänner och andra förebilder, som lärare eller kändisar, som får stor betydelse. Positiva och negativa grundkänslor som smittar mellan människor påverkar oss mer än vad vi ofta uppmärksammar. Eleverna måste få hjälp att sätta ord på sina känslor för att acceptera att de finns och lära sig att hantera dem på ett bra sätt. Lärares förmåga att verka som en känslomässig sköld, där negativa känslor som skam och ilska kan förebyggas genom att tydliggöra vanliga misstag som kan ske i ämnet/uppgiften. Eleverna behöver bland annat hjälp med att få förklara begrepp och ord för att sänka språkliga hinder och strategier hur de kan göra när de kör

fast och blir arga/oroliga. Elever behöver klara av att hantera negativa känslor för att kunna lyssna och samarbeta med andra där de behöver lärarens hjälp att sänka frustrationen. Frustration kan vara en jobbig känsla men samtidigt kan det vara en stark drivkraft i elevers motivation att hitta ett svar. För att tydliggöra hur det känns när man lyckas med någon uppgift och när man löser en konflikt bör läraren ta för vana att få eleverna att reflektera över känslor och uppmuntra dem.

Processen att skapa och lära nya saker är oviss, och det går inte att vara kreativ och nytänkande utan att göra misstag. I ett klassrum måste allas tankar och kreativitet få flöda. Det betyder inte att allt accepteras villkorslöst och förmågan att sätta gränser är en uppgift som kräver stor ödmjukhet och försiktighet. Läraren behöver berätta om vanliga misstag och visa nya perspektiv och sätt att tänka som är mer gynnsamma i den aktuella kontexten/uppgiften. På så vis synliggörs positiva livsvärden och värdegrundstankar. Lärare (och vuxna generellt) behöver våga berätta om egna upplevelser och känslor som inte bara visar på styrka och framgång. Alla begår misstag, fuskar, glömmer och tänker mindre vackra tankar. Eleverna behöver få höra att det är mänskligt att vilja fuska, att känna avund, rädsla, skuld och missunnsamhet. De behöver få veta att man inte är en dålig människa bara för att man tänker eller känner saker. Empati behöver träning och alla kan lära sig av misstagen genom att prata om dem på ett sakligt sätt, utan att förstärka de negativa känslor som kommer automatiskt. När eleverna får verktyg och strategier att hantera skam och ilska och lär sig att samarbeta och hjälpa varandra på rätt sätt kan de fungera som känslomässigt skydd för varandra. Det skapar ett klassrum som främjar stolthet, nyfikenhet och lärande istället för frustration och ilska som kan uppstå när de tänker olika i ämnet eller kring vänskapsfrågor.

Känslor som vanligen nämns som grundkänslor är:

Kärlek/glädje, nyfikenhet/intresse, förvåning, rädsla, sorg, ilska, skam/skuld, avsky/förakt

Andra känslor är en sammansättning av dessa känslor.

- Vanliga känslor hos unga är: rädsla, skam och ledsnad (sorg).
- Ungdomar kan även slitas av starka lojalitetskänslor.
- De känner ofta stor stress i relationen till kompisar där det ofta sker konflikter, mobbning och missförstånd.

- Ungdomar känner även stress inför prov, läxor och betyg och är medvetna om höga krav för att lyckas med utbildning och få ett bra jobb.

Det finns en generell stress över alla måsten, i jakten på det tänkta perfekta. Man måste ha flera aktiviteter, många vänner och ett spännande liv med restaurangbesök, resor, statusprylar, Lisebergsbesök med mera för att vara en värdefull människa.

Förslag på diskussioner för att sätta ord på känslor:

- Hur känner du dig när du tänker på din framtid?
- Vilka känslor får du när ...
 - ... du hjälper någon annan?
 - ... du misslyckas, till exempel får ett lågt resultat på ett prov eller förlorar en match?
 - ... du gör en pinsam sak?
 - ... du är osams med dina kompisar?
 - ... någon annan ler mot dig?
 - ... någon är stressad och ber dig skynda på?
 - ... du ser några bråka (till exempel dina föräldrar, dina kompisar)?
 - ... någon berömmar dig för något du gjort (till exempel din lärare)?
 - ... någon visar att den tycker om att vara med dig?
 - ... din kompis har fått en ny sak som du gärna vill ha (till exempel en mobil)?
 - ... din kompis lyckas med någon du gärna hade velat lyckas med?
- Vilka känslor är jobbiga och vilka känslor är härliga?
- Kan du läsa av andras känslor? Hur?

Ordspråk

Ordspråk kan på ett enkelt sätt förmedla ett budskap och en värdering och kan ge en extra tyngd i en argumentation. Flera av våra svenska ordspråk kommer från det gamla bondesamhället, andra kommer från sagor eller från Bibeln. Ord-

språk används världen över och kan ibland översättas direkt. Ordspråken bygger på landets kultur och historia och spelar än idag en viktig roll för att påvisa kulturella värderingar och normer.

Varje kapitel i boken har ett eget ordspråk. Diskutera vad ni tror är budskapet och hur ordspråket passar till sitt kapitel. Tänk på att ordspråk kan förstås på olika sätt. Varför finns ordspråk, vem har kommit på dem, när hittades de på?

- Vad kan ”*Den som lever får se*” betyda?
- Kan man tolka ordspråket från ett negativt och positivt perspektiv?
- Vilket ordspråk gillar du bäst?
- Vilka ordspråk är svåra att förstå?
- Finns det ordspråk som säger samma sak?
- Har du ett ordspråk som du ofta använder/hör?

Träna skrivandet

- Välj en händelse i kapitlet som du återberättar och beskriv dina känslor och tankar kring det du läst. Skriv till en av huvudpersonerna och ge tips på vad han/hon kunde gjort/sagt istället.
- Gör en kort sammanfattning av kapitlet och ge förslag till författarna vad de kunde skrivit mer om eller något du tycker att de borde tagit bort eller skrivit annorlunda.
- Dyk in i en valfri dialog i kapitlet (som dig själv) och skriv en ny dialog där du är med och pratar. Lägg även till nya saker som du tror att personerna i boken skulle säga.
- Skriv om olika känslor som finns med i kapitlet. Berätta hur personerna agerar på känslan. Tänk dig att du är en person som många ser upp till och lyssnar på. Beskriv hur du skulle gjort och sagt.
- Skriv om hur du påverkas av oro, hur det hindrar dig att våga göra saker eller delta i en sport eller något annat du gärna velat prova.
- Skriv om den gången du övervann din oro.

- Skriv om den gången du övervann din ilska.
- Skriv en argumenterande text om varför människor mår bra tillsammans med djur eller mår bra i naturen.
- Välj ett ordspråk som rubrik på en egen novell/berättelse, ta gärna ett som inte finns i boken.

Frågor till varje kapitel

Sammanfatta kapitlet i par/grupper/helklass. Här kommer några förslag på ämnen/situationer som vi lyft från varje kapitel. Vi har medvetet gjort många frågor i förhoppning att något ska fungera i den aktuella elevgruppen. Frågorna bör diskuteras i grupper om max tre elever. Lyft sedan resonemangen i helgrupp och diskutera med försiktighet och ödmjukhet för att få syn på det komplexa i att vara människa, att vi är unika men samtidigt essentiellt olika.

Kap 1. Hur än vinden viner, bakom molnen solen skiner

Charlie känner sig inte välkommen till den nya skolan, vilket gör henne ledsen.

- Berätta om en situation där du var ny i en klass/nybörjare i någon aktivitet. Hur var det och hur kände du dig? Hur bör en lärare/ledare agera för att den som är ny ska känna sig välkommen och trygg?
- Charlie klickade snabbt med Hamode. Hur blir man vän med någon? Kan man lära sig tycka om någon?

Kap 2. Delad glädje är dubbel glädje

Centrumskolan är full av bevakningskameror. Allt eleverna skriver, säger och gör övervakas. De får poäng för uppförande och prestationer vilket visas upp offentligt i en rankinglista som finns på en stor skärm i skolan och i en app som alla elever och föräldrar kan ladda ner. Charlie är kritisk till systemet och känner sig bevakad.

- Varför tror du att Charlie reagerar så?
- Vad tycker du om systemet? Har alla samma förutsättningar att komma överst på rankinglistan? Den som sätter poängen, hur vet man att den är rättvis och gör bra bedömningar?
- Om man vill göra en skola trygg, hur tycker du att man ska göra?

Kap 3. Den enes död, den andres bröd

I centrum är det viktigt att alla bidrar ekonomiskt och lever efter Höjdarnas regler. De som lever på rätt sätt och tillhör Höjdarnas närmsta krets får många fördelar och rabatter. Emma och hennes föräldrar menar att appen har fler fördelar än nackdelar. Charlie och Hamode tycker tvärt om att det är orättvist eftersom deras föräldrar inte har samma utgångsläge och därmed mycket svårare att få ta del av nödvändiga banklån, bra skolor och sjukvård och rabatter.

- Vad tänker du om det här? Diskutera om det är mer rättvist att de som anpassar sig till reglerna, pluggar hårt för att komma in på rätt utbildningar och får de högst betalda jobben ska få fler fördelar i livet än de som inte lyckas lika bra?

Kap 4. Efter regn kommer solsken

Skolsyster Magnus är olik Harriet och frågar Charlie hur hon mår och hur hon trivs i skolan. Charlie börjar gråta och berättar att hon känner sig vilsen i allt det nya. Magnus berättar att även han är ny i centrum. Han säger att man kanske inte behöver gilla allt Höjdarna bestämmer. Charlie mår lite bättre efter att ha pratat med honom och tänker att han är en vuxen som hon litar på.

- Varför tror du att Charlie börjar gråta?
- Vad menar Magnus när han säger att man inte behöver gilla allt Höjdarna har bestämt?
- Varför tror du att Charlie litar på Magnus?
- Har du någon förebild? Diskutera vilka egenskaper hos din förebild som du anser är positiva.

Kap 5. Gå inte över ån efter vatten

Charlie har svimmat i skolan och hennes mamma blir orolig och undrar varför hon inte sagt något förut. Ella kommer på besök. Hon är en viktig person i Charlies liv och de kan prata om allt. Under kvällen pratar de om den nya skolan och om pappa Olivers nya jobb.

- Diskutera genom att markera en linje på golvet med *instämmer helt* i ena änden och *instämmer inte* i andra. Eleverna placerar sig utmed linjen som markerar deras ställning. Läraren ber några att motivera hur de tänker och varför de ställde sig just där.
- Det är viktigt med nära relationer till äldre.
- Övervakningskameror är bra.
- Det är viktigt att prata om det mesta med sina föräldrar/annan vuxen.
- Man har rätt att säga vad som helst till någon om man tycker att det är sant.
- Den ekonomi du får beror på ditt eget ansvar och dina egna val.
- En bonusapp som kontrollerar vilka val du gör är bra.

Kap 6. Allt är lätt bara man kan det

Charlie bryr sig mycket om sin ödla och har sovit dåligt. I skolan har hon svårt att koncentrera sig och det blir inte lättare när hon möts av en arg Harriet och en retsam Dante. Harriet betar sig okontrollerat och slår sönder sina glasögon och förvandlas till en kallsinnig robot. Dante frågar om Charlie har modet nog att ställa upp på skolans viktigaste klättertävling.

- Varför tror du att Charlie uppfattar Harriet som en robot?
- Charlie är orolig för sin ödla och kan inte koncentrera sig. Hur påverkas du av oro och dålig nattsömn? Till exempel hur är du med dina kompisar och hur klarar du ditt skolarbete. (Kan även fungera som skrivuppgift.)
- Dante försöker provocera Charlie. Kan en provokation upplevas positiv eller negativ? Ge exempel.
- Vad oroar dig mest just nu? Till exempel betyg, vänner, framtiden?
- Varför tror du att många skaffar husdjur? Berätta varför din familj skaffade husdjur om ni har något.

Kap 7. Kasta inte sten i glashus

Charlie går hem och fixar till Geckos terrarium med lite kartong och tejp. Sedan åker de i sin gamla bil till Ellas bekant som heter Bosse. Där blir Charlie botad från en farlig ögonsjukdom och får veta flera av Ellas och Bosses hemligheter. Bosse pratar om människans bortglömda krafter och faran i att ha en extra förmåga i att känna av känslor.

- Charlie och hennes pappa försöker vara kreativa och laga saker som är sönder och bygga eget av återvunnet material. Varför tror du att det inte ger några poäng i bonusappen?
- Vad menar Bosse med människans bortglömda krafter tror du?
- Vad tror du att Bosse menar med ”Vad spelar det för roll att det finns intelligenta människor om de ändå inte är riktigt kloka i huvudet”?
- Tänk dig att du inte kan känna glädje eller ilska. Hur skulle det påverka dina val och ditt liv, tror du?

Kap 8. Det enda vi behöver vara rädda för är rädslan själv

Harriet hoppas på att bli Årets Stjärnledare och är väldigt engagerad i klättertävlingen. Hon misstänker att poängsystemet inte alltid är helt rättvist. Hon funderar även över Magnus klädstil och varför han inte följer skolans regler. Adam gillar inte sin mammas politiska val och har hemligheter bakom hennes rygg. Han upplever att hon är besviken på den han är.

- Tror du att det vore bra med skoluniform för både lärare och elever? Dela upp i för och emot och be eleverna berätta hur de tänker och vilka argument de har.
- Adam går bakom ryggen på sin mamma. Ta ställning till Adams agerande, för eller emot?
- Argumentera för eller emot friskolor.

Kap 9. Endast döda fiskar följer strömmen

Charlie skadar sig under träningen. Harriet blir orolig mest för sin egen skull. Magnus och mamma Anna är oroliga över Charlies mående och tycker att tävlingen är idiotisk. Harriet hävdar att tävlingen är viktig och att det ger Charlie goda möjligheter att lyckas i framtiden. Pappa Oliver säger att Charlie ska lyssna in och fundera över om hon ska tävla.

- Varför tror du att mamma Anna och Magnus tycker att tävlingen är idiotisk?
- Vilka känslor och tankar ligger bakom Harriets oro?
- Harriet säger att tävlingen är en bra chans för *en sådan som Charlie*. Vad menar hon med det? Vad tänker du om det?
- Charlie väljer att tävla. Hur tänker du kring hennes sätt att välja?

Kap 10. Kärlek föder kärlek, våld föder våld

Charlies farmor Ella har dött och Charlie förstår att det var därför hon tappade greppet under träningen. Hon vaknar upp efter en mardröm där hon ser och hör bland annat Dantes pappa diskutera ögonscanning och en mur för att stänga ute människor. På morgonen tycker hennes mamma att hon ska stanna hemma och även Charlie funderar på det, men inte för egen del utan för sin pappas skull. Harriet känner sig orolig över att inte duga till för att hon läser fel sorts litteratur och inte den som hennes kollegor läser och vill diskutera. Dante funderar över Charlie, han märker att han är förtjust i henne fast han inte vill. Lisa skäller ut Harriet och berättat att hon är den sämsta läraren i hela skolan. Charlie ser att Harriet blir ledsen även om Harriet försöker att dölja det. När Charlie träffar Magnus berättar hon för honom att Harriet kanske behöver en vän. Magnus förklarar att alla har något gott inom sig men ibland behöver man leta lite längre för att hitta det.

- Farmor Ella pratade ofta om livet och döden med Charlie. Vad tänker du händer efter döden?
- Ella skriver ”jag finns alltid kvar inom dig”. Har du någon död vän eller släkting som du har inom dig? (Kan göras som skrivuppgift.)
- Ella skriver i brevet att Charlie ska hålla fast vid sin nyfikenhet och ärlighet eftersom livet är fullt av utmaningar. Vad tror du hon menar med det?
- Ella skriver även att Charlie är värdefull. På vilket sätt tror du att Charlie är värdefull för Ella? Varför är det viktigt att känna sig värdefull? Har du någon/några som är värdefull för dig?
- Det här kapitlet handlar mycket om skuld, skam och sorg. Beskriv vilka personer som känner så och varför. Är det vanligt att både barn och vuxna känner så? Ge egna exempel.

- Dante märker att han dras till Charlie fast han inte vill. Hur fungerar kärleken, tror du? Kan man bestämma vem man blir kär i? Varför, varför inte?

Kap 11. Gråt inte över spilld mjölk

På tävlingsdagen känner Dante en stor press från sina föräldrar. Även Charlie känner en viss press men uttrycker att "det bara är en tävling". Hamode dyker inte upp och hans vänner blir oroliga. Dante påstår att Hamode har fegat ut och Harriet blir stressad och hotar Charlie. När Dante försvarar Charlie förstår Lisa att hon nog är intresserad av Charlie. Harriet blir till slut helt utmattad och Magnus får ta hand om henne. Harriet öppnar upp sig och berättar om sitt liv och de upptäcker att de har ett gemensamt intresse.

- Dante känner sig pressad av sin pappa att vinna tävlingen. I hans familj ska man inte misslyckas. Vad tänker du om det?
- Hur värderar vi människor, tycker du? Rangordna följande och diskutera:
 - utifrån personlighet
 - utifrån prestation
 - utifrån utseende
 - utifrån ekonomi
 - annat
- Magnus ber Harriet att lyssna på sitt hjärta. Hur gör man det? Varför har Harriet slutat att lyssna på sitt hjärta, tror du? Kan man lita på det som hjärtat säger?
- När Harriet och Magnus får tid att prata märker de att de trots sina olikheter har något gemensamt. Vilka är deras olikheter, tycker du?
- Harriet har många fördomar, vilka fördomar tycker du att hon har?
- Vad upplever du att det finns för fördomar i din närhet?
- Harriet ändrar sig när hon väl lärt känna Magnus. Ge fler exempel när någon i boken ändrar uppfattning om någon/något? Har ni egna exempel när ni tänkt och tyckt saker om någon/något och sedan ändrat uppfattning.
- Kan fördomar vara bra att ha? Argumentera för eller emot.
- Vad känner Lisa för känslor, tror du, och varför? Är det vanliga känslor hos alla? Vad tror du och varför?

Kap 12. Det viktigaste är inte att vinna, utan att kämpa väl

Hamode går inte att få tag på och Charlies oro gör att hon inte vet om hon vill tävla. Hennes föräldrar finns inte där för att stötta henne så Emma som nu inte kan tävla tar den rollen. Innan tävlingen får skolan ett diplom för högsta resultat på de nationella proven. Under tävlingen möts Adam, Dante och Charlie av flera utmaningar. Adam är rädd för att misslyckas och får panik och kan varken andas eller tänka ordentligt. När Lisa får problem väljer Charlie att göra det som är viktigt för henne, att hjälpa dem som är i nöd även om det innebär att hon missar de viktiga bonuspoängen. Dante väljer att vinna till varje pris och blir först arg på Charlie för att hon inte gjorde detsamma.

- I det här kapitlet känner sig många pressade. Vilka personer känner sig pressade? Hur märker du det?
- Personerna agerar lite olika under press. Hur fungerar du under press och stress?
- Kan press/stress vara bra och varför?
- Adam får en panikattack. Varför får han det? Hur märks det? Vad är panik och ångest?
- Centrumskolan får pengar utifrån hur höga resultaten blir från lärare och elever. Både lärare och elever tvingas arbeta extra för att skolan ska leverera på topp. På vilket sätt tycker du att motivation kan höjas eller sänkas?
- Charlie hjälpte Lisa trots att Adam hade förklarat reglerna i den individualistiska tävlingen. Är ni för eller emot Charlies agerande? Diskutera.
- Varför tror du att Lisa reagerade som hon gjorde när Charlie hjälpte henne?
- När Emma inte kunde tävla tar hon hand om Charlie i stället. Hur tror du att Emma känner och varför gör hon som hon gör?
- Varför blev Dante först arg på Charlie?

Kap 13. Det är saligare att giva än att taga

Ing-Marie med flera har lämnat in en protest och tävlingen drar ut på tiden. Frågan handlar om någon ska bli diskvalificerad. Dantes pappa blir upprörd och ställer till en scen när Dante och hans mamma säger emot honom. Han tycker att Charlie har förstört för Dante men Dante försvarar Charlie och menar att hon är den riktiga vinnaren. Dante lämnar tävlingen och Charlie känner sig helt utmattad. Adams mamma säger

att Adam inte borde träffa Charlie mer eftersom hon inte uppför sig enligt reglerna.

- Lisa säger att Charlie förstörde för henne och sa att det ”inte är att hjälpa”. När kan hjälpen bli negativ? Tycker du om att ta hjälp och att hjälpa? Tycker du att klasskamraterna får/kan hjälpa varandra tillräckligt?
- Emma får ofta rollen att hjälpa till. Är vissa personer födda att vara bra på att hjälpa? Kan man lära sig det?
- Kan det vara en fördel eller nackdel att vara en person som ofta hjälper andra?
- Dante säger emot sin pappa och säger inte sanningen. Varför gör han så?
- Varför tror du att Adams mamma inte vill att Adam ska träffa Charlie mer?
- När har föräldrar rätt att bestämma vilka vänner man ska träffa?

Kap 14. Bättre sent än aldrig

Charlies vänner hjälper henne hem. Alla är oroliga över Hamode och Adam berättar om Höjdarnas planer på att bygga en mur. Oliver blir upprörd och menar att murar skapar motsättningar och att det kan vara farligt. Charlie som nästan somnat vid fikabordet vaknar upp och vill att de ska köra hem till Hamode direkt.

- Höjdarna tänker att murarna ska skydda människorna från de som bor i ytterområdet och inte lever på rätt sätt. Vad menar de, tror du?
- I samhället finns både synliga murar och höga staket som markerar exempelvis skolgårdar, tågbanor och byggnadsområden. Det finns även osynliga murar i samhället och inom oss. Diskutera hur ni förstår och tänker kring det här.
- *I nöden prövas vännen* är ett ordspråk som inte finns med i boken. Vad betyder det, tror du? Ge ett exempel från boken och från ditt liv.
- Hur långt kan du gå för att försvara en vän?
- Vi människor är flockdjur och vill tillhöra någon flock för att öka chansen att överleva. Ge exempel på olika grupperingar som finns i din närhet, exempelvis:
 - de som är utanför
 - de med höga betyg
 - de sportiga

- Ge fler exempel och rangordna vilken grupp som har högst status. Kan man byta gruppering? Vad händer då? Se gärna filmen:
https://www.youtube.com/watch?v=B3_52CULpJg

Kap 15. Tiden läker alla sår

Charlies pappa skjutsar ut dem till Hamodes föräldrars restaurang. Hamode vill inte ge någon förklaring till varför han inte har hört av sig och Charlie tycker att han har förändrats. I bilen hem berättar Oliver om en blå bok han fått av Ella som ändrat hans sätt att tänka och agera. Adam funderar över allt som Oliver berättar och undrar varför de inte pratade om dessa viktigheter hemma hos honom.

- Hamode väljer att inte berätta något för sina vänner. Varför tror du det?
- Hamodes mormor Noria säger att man lär sig mycket av att möta andra människor och kulturer. Vad kan man lära sig tänker du?
- Alla vill ha fred, frihet och kärlek, säger Noria. Stämmer det, tänker du? Har alla fred, frihet och kärlek?
- Charlie ser Dantes pappa med iskalla döda ögon. Varför ser hon honom så, tror du?
- Oliver säger att han mår bättre när han tränar sig i att förstå sina tankar och känslor. Kan man träna sig i att tänka på ett annat sätt? Hur gör man det i så fall, tror du?
- Oliver säger att alla människor har både styrkor och svagheter, och att det kan skilja sig. Vad tänker du om det? Beskriv tre styrkor och svagheter hos dig, berätta i par. Det är en styrka om läraren kan delta.
- *Ensam är stark men tillsammans är vi starkare* är ett ordspråk från kapitlet. Ge exempel från boken på hur man kan förstå det.
- På vilket sätt kan man förstå Greta Thunbergs rörelse ”Skolstrejk för klimatet” utifrån ordspråket *Ensam är stark men tillsammans är vi starkare*?

Kap 16. Att erkänna ett fel gör det halvt förlåtet

Charlie känner att hon är kär i Hamode. Hamode känner samma sak och vill inte ha några hemligheter för henne.

- Hamode berättar vad Dantes pappa sa, att han inte behövde poängen

eftersom han ändå skulle arbeta i restaurangen. Vad menar Dantes pappa, tror du?

- Kan skolan vara mer eller mindre viktig för olika personer? Är den viktig för dig?
- Får man ett lyckligare liv om man presterar på topp i skolan?
- Vilka faktorer kan göra att man inte lyckas i skolan?
- Hamode vill berätta sanningen för Charlie, varför är det viktigt för honom?
- Hur förstår Charlie att hon är kär i Hamode?
- Hur förstår Hamode att han är kär i Charlie?

Kap 17. Gör om, gör rätt

Det är läsårets sista dag och humöret hos de flesta är på topp. Emma är med och håller i avslutningen där det delas ut diplom till elever och lärare.

- Harriet är förändrad. Vad har lett fram till det tänker du?
- Emma tar mycket ansvar. När vi fyller 18 anses vi vuxna. Vad innebär det att vara vuxen? Vad innebär det att vara barn?
- Skolan delar ut diplom. Diskutera diplomerna i boken och vad ni tänker om dem. När kan det vara positivt och när kan det vara negativt?

Kap 18. Det är aldrig för sent att ge upp

Charlie blir ihop med Hamode och Adam och Emma visar att de tycker om varandra. Även Harriet och Magnus verkar ha en nära vänskap. Harriet ska sluta som lärare och starta ett kattpensionat. Dante kommer till festen på uselt humör och hamnar i slagsmål med Hamode.

- Harriet ber om ursäkt. Varför tror du att hon gör det? Tänk dig att du har blivit osams med en vän om sagt dåliga saker. Hur gör du?
 - Skickar ett sms
 - Hoppas att det går över
 - Skaffar en ny vän
 - Tycker att vännen bör ringa dig nu när du mår dåligt
 - Andra exempel
- Vad oroar du dig för?

- Vad tycker du om bokens slut? Vad tänker du kommer att hända? Vilka frågor har du och vad vill du veta mer om? Diskutera i gruppen och skriv gärna ett mejl till oss med tips till nästa bok, så blir vi väldigt glada.
anbe304@gmail.com; malin.ronstadh@gmail.com

Människan och samhället

Makten och Höjdarna försöker skapa ordning i landet. De inför bevakningskameror och kontrollerar alla människors användande av internet. De människor som lever på rätt sätt får poäng i en app och de som inte lever rätt får svårt att ta del av det goda i samhället. Människor som har höga poäng får extra förmåner och tillhör Höjdarnas innersta krets.

- Fundera över politiken i boken och diskutera fördelar och nackdelar.
- Hur framställs Höjdarna i boken, vilka känslor verkar styra dem?
- Fundera över vad en bra ledare har för egenskaper och förmågor. Ge exempel på några i din omgivning. Hur känns det när man har en bra ledare?
- Hur är en sämre ledare? Vilka känslor väcker en sådan ledare? Hur blir gruppen?
- Hur fungerar det svenska samhället? Läs på om olika ideologier och politiska partier. Vilka frågor vill de föra fram och vilket samhälle vill de ha?
- Läs FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna.
- Läs på om skillnader mellan demokrati och diktatur. Diskutera hur Sverige blev en demokrati. Välj ett land med diktatur och diskutera hur det är att leva i ett sådant land. Diskutera även hur ett land kan bli demokratiskt.
- Hitler blev en stor ledare för Nazistpartiet och fick med sig ett helt land. De utförde förföljelse och massmord av andra folk på grund av deras bakgrund. Vilka känslor styrde honom, tror ni? Vilka egenskaper hade han som fick så många människor att följa honom? Varför var det bara några få som gick emot Hitler och hans parti?

Diskussionsuppgift

Tänk dig att du innan du föds kan bestämma hur samhället ska fungera där du ska växa upp. Du vet inte på förhand vilken familj du hamnar hos. Antingen blir det en fattig familj i en otrygg miljö eller en rik familj i en trygg miljö. Du vet inte om du blir svårt sjuk och beroende av medicin eller något annat hjälpmedel. Vilket samhälle beställer du?

- Ett samhälle där var och en får bygga sin egen framgång.
- Ett samhälle med grundtrygghet där ingen riskerar att svälta ihjäl.
- Ett samhälle där allt ägs gemensamt och där alla har samma livsvillkor.

Källor i texten och litteraturtips för kollegialt lärande

Aspelin, J. (2015). *Inga prestationer utan relationer*. Malmö: Gleerups.

Aspelin, J. (2019). *Lärares relationskompetens*. Stockholm: Liber AB.

Löwenborg, L. & Palm, T. (2019). *Socialt och emotionellt lärande*. Stockholm: Natur & Kultur.

OECD (2021), *Beyond Academic Learning: First Results from the Survey of Social and Emotional Skills*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/92a11084-en>

Film för lärare på Skolverket, om globala hållbarhetsmål i Agenda 2030 som innebär att vi ska uppnå en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar värld. <https://www.skolverket.se/om-oss/var-verksamhet/hallbar-utveckling-och-miljo/agenda-2030-utbildning-och-hallbar-utveckling>

